

اخلاق انتخاباتی از دیدگاه قرآن و روایات معصومان علیهم السلام

علی ملکی*

چکیده

انتخابات، روشی مسالمت‌آمیز برای قانون‌گذاری و انتخاب حاکمان و یکی از ویژگی‌های حکومت‌های دموکراتیک است. دین اسلام از طریق نصوص دینی، شامل آیات قرآن و روایات معصومان علیهم السلام، مختصات اخلاق انتخاباتی خود را ترسیم کرده است. این پژوهش درصدد است تا با روش توصیفی - تحلیلی و رویکرد تحلیل متون قرآنی و روایی با تبیین نظری به این پرسش پاسخ دهد که قرآن کریم و روایات معصومان علیهم السلام، چه ویژگی‌ها و معیارهایی برای انتخابات عرضه کرده‌اند و ممیزات اخلاق سیاسی اسلام در نظام مردم‌سالاری دینی درباره انتخابات، نسبت به دموکراسی‌های مدرن، چیست. مهم‌ترین یافته پژوهش حاضر عبارت است از: بررسی و تبیین نظری اخلاق انتخاباتی اسلام از طریق تحلیل متون قرآنی و روایی و در راستای اخلاق سیاسی انتخابات، که می‌تواند علاوه بر فواید نظری تشریح اخلاق فاضله اسلامی، برای حکومت‌های اسلامی در برنامه‌های توسعه سیاسی، راهگشا باشد. ترسیم اخلاق سیاسی اسلامی و وجوه تمایز آن با اخلاق سیاسی مدرن از دیگر یافته‌های این پژوهش است.

واژگان کلیدی: انتخابات، اخلاق انتخابات، اخلاق سیاسی، مردم‌سالاری دینی، قرآن، روایات.

انقلاب اسلامی ایران با اهداف ایجاد تحولات بنیادین در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در نیمه دوم قرن بیستم به وقوع پیوست. این انقلاب در زمانی که دین از حوزه سیاست کنار گذاشته شده بود مجدداً به احیاء ارزش‌های دینی و هم مرجعیت دین در نظام‌سازی فرهنگی، سیاسی و اقتصادی پرداخت.

انقلاب اسلامی ایران، مردم‌سالاری دینی را به‌عنوان شکل جدیدی از حکومت معرفی کرد که بر ارزش‌های دینی و اسلامی در کنار جمهوریت و دموکراسی تأکید می‌کند. مردم‌سالاری دینی برخلاف دموکراسی‌های غربی، معیارهای اخلاقی در انتخابات دارد که بخشی از اخلاق سیاسی اسلام است و در اینجا ابتدا به تشریح برخی از مفاهیم؛ مانند مردم‌سالاری دینی، اخلاق سیاسی و انتخابات پرداخته و سپس با روش توصیفی - تحلیلی ویژگی‌های اخلاق سیاسی انتخابات در قرآن و روایات بررسی می‌شود تا وجوه تمایز اخلاق انتخابات در اسلام با دموکراسی‌های مدرن و ممیزات اخلاق سیاسی اسلام در انتخابات برجسته شود. هدف این پژوهش از حیث نظری، ترسیم هندسه انتخابات و گشودن راهی برای ترسیم اخلاق سیاسی در اسلام برای محققین علوم سیاسی و اجتماعی و از حیث عملی، بیان جهت‌گیری‌های اخلاق سیاسی برای تخلق جامعه اسلامی به اخلاق انتخابات جهت شرکت و حضور موثر در سرنوشت جامعه و گزینش نمایندگان اصلح در صحنه‌های گوناگون انتخابات است.

تبارشناسی موضوع بحث

اگرچه اخلاق انتخابات در رسانه‌ها و مطبوعات مورد توجه و تأمل بوده‌است؛ اما تاکنون تمرکز جدی و دقیق بر، تبیین اخلاق سیاسی و اخلاق انتخابات، نشده است که برای اولین بار در این پژوهش انجام میشود. مقاله‌ای که در این باره نوشته شده و چاپ نشده‌است؛ «انتخابات در نگرش اسلامی» به کوشش عبدالوهاب فراتی و محمد تقی اسلامی است، که بیشتر به؛ مباحث فقهی و اختلاف نظر عالمان اسلامی پیرامون انتخابات، از زمان انقلاب مشروطه تاکنون، پرداخته است. مقاله دیگر در این زمینه، «امکان و امتناع انتخابات در اندیشه دینی» (ملکی، انقلاب اسلامی ایران؛ زمینه‌ها و پیامدها، ۱۳۹۴، ص ۹۴) است که درباره دیدگاه‌های اندیشمندان معاصر درباره امکان و امتناع انتخابات، پرداخته ولی به

اخلاق انتخاباتی توجه نکرده است. این پژوهش درصدد است؛ با توجه به رهیافت قرآنی و روایی، اصول و معیارهای اخلاق انتخاباتی در اسلام را تبیین نماید.

امام خمینی علیه‌السلام بنیان‌گذار جمهوری اسلامی همواره بر رعایت اخلاق انتخابات تأکید داشتند، نصیحتی است از پدری پیر به تمامی نامزدهای مجلس شورای اسلامی که سعی کنید تبلیغات انتخاباتی شما در چارچوب تعالیم و اخلاق عالیۀ اسلام انجام شود و از کارهایی که با شئون اسلام منافات دارد، جلوگیری گردد. اگر در تبلیغات حریم مسائل اسلامی رعایت نشود، چگونه منتخب، حافظ اسلام می‌شود. باید سعی شود به کسی- توهین نگردد و در صورتی که رقیب انتخاباتی به مجلس راه یافت، به دوستی و برادری، که چیزی شیرین‌تر از آن نیست، لطمه‌ای نخورد (امام خمینی، ۱۳۸۵ ج ۲۱: ۱۱).

آیت الله خامنه‌ای رهبر انقلاب اسلامی نیز، همواره در بیانات خویش بر توجه به اخلاق اسلامی و دوری از رذایل اخلاقی در رقابت سیاسی اشاره کرده‌اند (بیانات رهبری: ۱۳۹۶/۳/۱۴)

مفهوم‌شناسی

مردم‌سالاری دینی

مردم‌سالاری دینی؛ یعنی برداشتی از حکومت که در آن مردم با پذیرش مرجعیت دین در سامان‌دادن زندگی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، از طریق انتخابات حاکمان خود را انتخاب و در قانون‌گذاری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها مشارکت می‌کنند (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم سی‌وچهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی علیه‌السلام، ۱۴۰۲/۳/۱۴). این نوع از حکومت در برابر دموکراسی‌های غربی و شرقی سکولار بوده و دارای ویژگی‌های زیر است: اعتقاد به توحید، نبوت، عدل، امامت و معاد مبانی کلامی مسلمانان است و توحید جوهره و بنیان مردم‌سالاری دینی می‌باشد که زیر بنای اعتقادات و در نتیجه اندیشه سیاسی مسلمانان است؛ یعنی حاکمیت از آن خداوند است (موسوی خمینی، آئین انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۱ و موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۴۶-۴۷) و لذا ولایت هم منحصر در خداوند است. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه معصومان علیهم‌السلام از سوی خداوند به حاکمیت نصب شده‌اند (موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۳۴).

چون حاکمیت انحصاری از آن خداوند است قانون‌گذاری هم از اوست (موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۱۸). پیامبر ﷺ و ائمهٔ علیهم‌السلام مجری احکام خداوند هستند. و قوانین بشری نباید با قوانین قطعی اسلامی منافات داشته باشد.

در زمان حضور معصومان حکومت در آنان متعین است اما در عصر غیبت امام عصر ﷺ بر طبق دلایل عقلی و نقلی (احادیث، فقها نایبان عام امام عصر - بوده و حق حکومت دارند. رهبر جامعه اسلامی باید آراسته به فضایل اخلاقی و به دور از رذایل اخلاقی باشد و بوسیله مجلس خبرگان تحت نظارت قرار گیرد (موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۱۹، ۵۱، ۵۲ و ۸۰).

از دیدگاه امام خمینی ﷺ در حکومت مردم‌سالاری دینی سیاست از دیانت جدا نیست. در تاریخ اسلام، دین و سیاست در قالبی واحد ارائه شده است. پیامبر ﷺ و امامان علیهم‌السلام حکومت تشکیل داده‌اند، برنامه‌های سیاسی - اجتماعی اسلام از برنامه‌های عبادی آن بیشتر است (موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۸ و ۱۹) و هدف دین و سیاست یکی بوده و آن هم تربیت انسان برای رسیدن به کمال و تقرب به خداست.

هدف از حکومت و کسب قدرت، خدمت به جامعه و در نتیجه رضایت الهی است، قدرت، هدف نبوده و صرفاً وسیله‌ای برای تحقق اهداف عالی است (موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۵۹). هدف کسب قدرت، دفاع از مظلومان در برابر ظالمان است (موسوی خمینی، ولایت فقیه، [بی‌تا]، ص ۲۷).

بر اساس نصوص دینی انسان جانشین خدا در روی زمین است؛ «هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ» (فاطر: ۳۹)، «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» (بقره: ۳۰) و حق تصرف در امور خود در چارچوب مقررات دینی را دارد (ملکی، انقلاب اسلامی ایران؛ زمینه‌ها و پیامدها، ۱۳۹۴، ص ۱۴۳). در مردم‌سالاری دینی، حق آزادی تشکیل احزاب، مشارکت در سرنوشت، حق انتخاب حاکمان و نظارت بر حکومت وجود دارد (همان: ۱۴۴).

اخلاق سیاسی و اخلاق انتخابات

اخلاق سیاسی فضیلت‌های مورد پذیرش عموم جامعه در حوزهٔ سیاست و قدرت است و به کنش‌ها و واکنش‌های افراد جامعه در عرصه قدرت و حکومت اطلاق می‌شود (رنجبر، اخلاق

سیاسی، ۱۳۸۱، ص ۱۴). اخلاق انتخابات بخشی از اخلاق سیاسی است و از این رو در فضای اخلاق سیاسی پیگیری می‌شود. اخلاق انتخابات هم شامل وظایف مردم و هم کاندیداها در انتخابات بوده و سیاست در اندیشه سیاسی غرب برای کسب قدرت است (عالم، بنیادهای علم سیاست، ۱۳۸۷، ص ۳۰)، ولی قدرت در اندیشه سیاسی اسلام هدف نیست و تنها وسیله‌ای برای احقاق حق، اجرای عدالت و مقابله با ظلم و فساد محسوب می‌شود (همان، ص ۳۰).

اخلاق انتخابات در قرآن کریم و روایات معصومان علیهم السلام

اخلاق سیاسی در رقابت و انتخابات در قرآن کریم و روایات معصومان علیهم السلام جایگاه رفیعی دارد و اسلام به رعایت اخلاق در رقابت برای تصدی قدرت و در همه حوزه‌ها از جمله قانون‌گذاری، اجرای سیاست‌ها و قضاوت، اصول و ویژگی‌هایی مطرح کرده است که با دیدگاه اندیشمندان غربی متفاوت است. این تمایزات، نه به معنای بی‌تفاوتی به تجارب مغرب زمین، بلکه به معنای تأکید بر تمایزات مبانی و محدودیت‌های انتخاباتی در اسلام در مقایسه با ارزش‌های غرب است. در اینجا به برخی از اصول و ارزش‌های اسلام در قرآن و روایات پیرامون اخلاق سیاسی و اخلاق انتخابات اشاره می‌شود که باید از سوی مردم، متصدیان و کاندیداهاى انتخابات مورد توجه قرار گیرد:

امانت‌داری

امانت‌داری سپردن چیزی به‌عنوان امانت به شخص مورد اعتماد و امین. در بیان عرف و اندیشمندان اسلامی امانت به معنای چیزی است که نزد غیر به ودیعه بسپارند تا آن را برای سپارنده حفظ کند و سپس به وی برگرداند (طباطبایی، المیزان فی تفسیرالقرآن، ۱۳۸۵، ج ۱۶، ص ۳۷۰). یکی از صفات انبیا و از جمله بهترین رفتارهای پسندیده اخلاقی و ارزشمند انسانی است. امانت‌داری به‌عنوان یکی از عقود شرعی و دارای احکام شرعی است. یکی از خصایل اخلاقی انسان، که دارای ارزش و اهمیت فوق‌العاده‌ای است، امانت و امانت‌داری است.

در بینش قرآنی ولایت و امامت بر مردم نوعی امانت‌داری محسوب می‌شود.

«إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا»؛ «ما امانت را به آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم

آن‌ها از حمل آن امتناع کردند و ترسیدند اما انسان آن را بر دوش کشید، او بسیار ظالم و جاهل بود» (احزاب: ۷۲).

بر اساس این آیه، ولایت و حاکمیت به‌عنوان یک امانت الهی به انسان واگذار شده است.

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا».

خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانشان بدهید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید به عدالت داوری کنید خداوند اندرزهای خوبی به شما می‌دهد خداوند شنوا و بیناست (نساء: ۵۸).

در این آیه، وظایفی به انسان واگذار شده است (طهرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۴۲۷ق، ج ۳، ص ۳) و واگذاری امر ولایت و حاکمیت الهی از سوی مردم به صاحبان و اجدان شرایط، به امانت، تعبیر شده است. امام علی علیه السلام در حدیثی می‌فرماید: بر امام حق است که به آنچه که خداوند نازل کرده، حکم نموده و امانت را ادا نماید (طباطبایی، ۱۳۶۹، ترجمه المیزان، ج ۸: ۳۴۹، و مجلسی، بحارالأنوار، ۱۴۰۳، ج ۳۷، ص ۲۰۴). در نتیجه هدف حضور در عرصه انتخابات به دست گرفتن قدرت نیست بلکه استفاده از آن در آدای امانت و اجرای حق و عدالت است.

وفای به عهد

واژه عهد که در فارسی به آن پیمان، قول و وعده می‌گویند، نوعی قرارداد است که بین دو نفر یا دو گروه یا چند نفر و چند گروه یا بین امت و امام (به‌عنوان بیعت) بسته می‌شود که التزام به آن واجب است. وفای به عهد از خصوصیات افراد نیکوکار است: «...وَالْمُؤْفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا...» (بقره: ۱۷۷).

«...کسانی که به عهد خود - به هنگامی که عهد بستند - وفا می‌کنند...» یکی از ویژگی‌های اخلاق سیاسی اسلام در برابر اخلاق سیاسی غرب، وفای به عهد است که باید در رقابت سیاسی و انتخابات مورد توجه مردم، انتخاب‌شوندگان و ناظران انتخابات قرار گیرد. قرآن مجید یکی از ویژگی‌ها و خصوصیات افراد با ایمان را وفای به عهد می‌داند و با

این شاخصه معیاری مهم برای اخلاق انتخابات ارائه می‌کند.

«وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ»؛ «مؤمنان آن‌ها هستند که امانت‌ها و عهد خود را مراعات می‌کنند» (معارج: ۳).

در جای دیگر، قرآن مجید وفای به عهد را نشانه افراد نیکوکار دانسته و می‌فرماید: «وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا»؛ «... نیکوکاران کسانی هستند که به عهد خود (هنگامی که عهد بستند) وفا می‌کنند...» (بقره: ۱۷۷).

در نتیجه نامزدهای انتخابات باید به وعده‌های خود در انتخابات وفا کنند، برخلاف سیاستمداران غربی که وعده‌های انتخاباتی خود به مردم را نادیده می‌گیرند.

امتحان و آزمایش

امتحان و آزمایش انسان‌ها از سوی خداوند متعال از سنت‌های الهی است که در واقع هدف ابتدایی از خلقت انسان هم این دو عنصر بوده است (عنکبوت: ۱). انگیزه برای آزمایش‌های الهی جداسازی خوب از بد و بد از خوب است؛ زیرا در جامعه‌ای که همه گروه‌ها خود را انقلابی قلمداد کرده و به ظاهر از آن دفاع می‌کنند، درحالی‌که گروهی از آنان منافق و ضد انقلابند، بهترین وسیله برای شناساندن افراد صالح و فاسد و مؤمن و منافق، آزمایش‌های الهی است، در غیر این صورت همه گروه‌ها با نقاب انقلابی در یک صف قرار گرفته و از یکدیگر تمیز داده نمی‌شوند. در اندیشه سیاسی اسلام دست‌اندرکاران انتخابات و رقابت سیاسی، همواره مورد آزمایش الهی قرار دارند.

از نظر قرآن، پذیرش مسئولیت‌ها برای آزمایش انسان است تا آنچه در اختیار انسان اوست مورد آزمایش و امتحان باشد.

«وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ»؛ «او کسی است که شما را جانشینان خود در روی زمین قرار داد و درجات بعضی از شما را بالاتر از بعضی دیگر قرار داد تا شما را بوسیله آنچه که داده بیازماید و به یقین پروردگار تو سریع الحساب و آمرزنده است (انعام: ۱۶۵). «هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ»؛ «اوست خدایی که شما را جانشینانی در زمین قرار داد. هر کس که کافر شد کفر او به زیان خودش خواهد بود» (فاطر: ۳۹).

در نظر قرآن، زندگی سیاسی همانند زندگی اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، عرصه‌ای برای آزمایش انسان است. کاندیداهای انتخابات باید به این جنبه توجه کرده و رقابت‌های انتخاباتی را نوعی امتحان و آزمایش الهی بدانند.

شرح صدر و مدارا

شرح در لغت به معنای بسط و گسترش دادن و صدر به معنای سینه می‌باشد و مراد از "شرح صدر" گشادگی سینه (روح) با نور، آرامش و رحمت الهی است (راغب اصفهانی، المفردات، ۱۳۸۳، ماده صدر). شرح صدر معنایی کنایی دارد و بیشتر به نوعی تحمل و مدارای بالا و قوی در مسئولیت‌های سنگین و دشوار بکار می‌رود.

مدارا؛ یعنی تحمل مخالف و داشتن روحیه نقدپذیری و پاسخگویی، فضیلتی است که می‌تواند ضریب تخلف و اشتباه انتخاب‌شوندگان و متصدیان قدرت را کاهش دهد و در تلطیف اخلاقی فضای حاکم بر مراحل مختلف انتخابات بسیار نقش‌آفرین است. در قرآن کریم برخورداری از شرح صدر، زمینه پذیرش اسلام دانسته شده است: «أَقَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نَوْرٍ مِنْ رَبِّهِ...» «آیا کسی که خدا سینه‌اش را برای اسلام گشوده است و بر فراز مرکبی از نور الهی قرار گرفته (همچون کوردلان گمراه است؟) (زمر: ۲۲).

خدای متعال از «شرح صدر» در قرآن به‌عنوان موهبت عظیم به پیامبر خود، یاد می‌کند: «أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ»: «آیا سینه تو را وسیع و گشاده نساختم؟» (انشراح: ۱).

مراد از «شرح صدر» رسول خدا ﷺ گستردگی و وسعت نظر وی است به طوری که ظرفیت تلقی وحی و نیز نیروی تبلیغ آن و تحمل ناملایماتی را که در این راه می‌بیند، داشته باشد.

از پیامبر اکرم ﷺ پرسیدند: منظور از شرح صدر چیست؟ فرمود: «نورٌ يَقْدِفُهُ اللَّهُ فِي قَلْبٍ مَنْ يَشَاءُ فَيَنْشُرُ لَهُ صَدْرَهُ وَ يَنْفُضُ» (بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۶ق، ص ۹) «نوری است که خدا در دل مؤمن می‌افکند و سینه‌اش را بوسیله آن گشایش و روشنی می‌بخشد».

مردم، کاندیداهای انتخابات و کارگزاران حکومتی باید مطابق بینش قرآنی دارای شرح صدر و روحیه مدارا بوده و در برابر اعمال خود، پاسخگو و همچنین نقدپذیر باشند.

تقوای سیاسی

در نظر قرآن، مردم، نامزدهای انتخابات و کارگزاران حکومت باید تقوی پیشه کنند. تقوای سیاسی؛ یعنی ملکه‌ای نفسانی برای سیاست‌مدار تا در احراز مناصب سیاسی، از گناهان مرتبط با آن نظیر ظلم و ستم، فساد و تباهی، دروغ و تهمت بپرهیزد (ملکی، انقلاب اسلامی ایران؛ زمینه‌ها و پیامدها، ۱۳۹۴، ص ۱۴۳). احترام به ارزش‌های مترقی دینی، معنویت‌خواهی، خشوع و سر سپردگی به فرمان و اراده الهی از لوازم اخلاق بندگی مورد تأکید ادیان آسمانی و قرآن است: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ»: همانا گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شماست (حجرات: ۱۳).

بر طبق این آیه انتخاب مجریان و سپردن مسئولیت به آنان (به دلیل اختیاراتی که به آن‌ها سپرده می‌شود)، بر معیار تقوی مبتنی شده است و در نتیجه، تقوی مهمترین ویژگی مناصب و مهمترین عامل کنترل قدرت است. «وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا»؛ «و کسی که نافرمانی خدا و پیامبر نماید و از حدود او تجاوز کند، او را در آتشی وارد می‌کند که جاودانه در آن خواهد بود (نساء: ۱۴).

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: خداوند واجباتی را بر شما لازم شمرده، آن‌ها را تباه نکنید و حدودی را برای شما معین کرده است که از آن‌ها تجاوز نکنید (دستی، شرح نهج البلاغه، ۱۳۸۲، ص ۴۶۱)

در اخلاق سیاسی اسلامی، هدف، وسیله را توجیه نمی‌کند و مردم و نامزدها نمی‌توانند از هر وسیله‌ای برای رسیدن به هدف استفاده کنند و همواره باید تقوا را در تعاملات سیاسی مدنظر داشته باشند.

حق محوری

یکی از محورهای اخلاق سیاسی در قرآن و روایات، حق محوری است و مراد از آن، خدامحوری و توجه به معاد است که زمینه‌ای برای هدایت افراد جامعه به سوی حقیقت و دوری از باطل است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا رَأَى حَقًّا فَأَعَانَ عَلَيْهِ أَوْ رَأَى جَوْرًا فَرَدَّهُ وَ كَانَ عَوْنًا بِالْحَقِّ عَلَى صَاحِبِهِ»؛ «خدا رحمت کند کسی را که حقی را

دید پس بر آن یاری کرد یا جوری را دید پس آن را رد کرد و یاری کننده حق بر صاحبش بود» (دشتی، شرح نهج البلاغه، ۱۳۸۲، ص ۴۲۸).

بر این اساس مردم و حاکمان باید طرفدار و حامی حق باشند.

همچنین آن حضرت به فرزند بزرگوارش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «يَا بَنِيَّ اجْعَلْ نَفْسَكَ مِيزَانًا فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ غَيْرِكَ، فَأَحْبِبْ لِغَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ، وَاکْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لَهَا، وَلَا تَظْلِمُ كَمَا لَا تُحِبُّ أَنْ تُظْلَمَ، وَأَحْسِنْ كَمَا تُحِبُّ أَنْ يُحْسَنَ إِلَيْكَ، وَاسْتَقْبِحْ مِنْ نَفْسِكَ مَا تَسْتَفْبِحُهُ مِنْ غَيْرِكَ»؛ یعنی «خود را میزان تعامل با دیگران قرار ده. پس آنچه را که برای خود می‌پسندی برای دیگران نیز بپسند. و آنچه را که برای خود نمی‌پسندی برای دیگران هم نپسند. ظلم و ستم نکن آن‌گونه که دوست نداری به تو ستم شود. نیکوکار باش آن‌گونه که دوست داری به تو نیکی شود. و آنچه را برای خود زشت می‌دانی برای دیگران نیز زشت بدان (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق: نامه ۳۱)

از این معیار اخلاق سیاسی اسلام برداشت می‌شود که انتخابات عرضه خود با جامعه برای داوری منصفانه و احقاق حق است.

کرامت انسانی

کرامت در لغت فارسی به معانی ارزش، بزرگواری، عزت، شرافت، انسانیت، شأن، مقام، موقعیت، جایگاه، منزلت، از فرومایگی و پاک‌بودن از آلودگی‌ها، احسان و بخشش، جواهری و سخاوت به‌کاررفته است (معین، فرهنگ فارسی، ۱۳۸۰، ص ۱۴۵۹). مفهوم کرامت انسان‌ها جزء لاینفک وجودی و ذاتی آن‌هاست و به این سبب، حقوقی از جمله حقوق شهروندی بر آن مترتب می‌گردد و انسان‌ها به‌صورت فطری و در نهان و ذات خود، فارغ از جنسیت، نژاد، طبقه و . . . از حقوق فردی و اجتماعی برخوردارند.

اسلام به کرامت ذاتی انسان باور دارد که یکی از ویژگی‌های اخلاقی‌کردن سیاست است. انسان صرف نظر از عقیده و روش دارای کرامت ذاتی است و این کرامت انسانی مستلزم حقوق طبیعی و فطری برای او در جهت انسان بودنش می‌باشد و کرامت ارزشی او در کرامت ذاتی وی تأثیری ندارد.

در میان مؤیدات اسلامی این اصل، می‌توان به آیه شریفه زیر اشاره کرد:

«وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»؛ «وما به فرزندان آدم کرامت بخشیدیم و آنان را در خشکی و دریا (بر مرکب‌ها) حمل کردیم و از هر غذای لذیذ و پاکیزه روزی دادیم و بر بسیاری از مخلوقات خود برتری دادیم (اسراء: ۷۰).

خداوند از تکریم انسان و اینکه او را در خشکی و دریا به انجام کارها قدرت داده و روزی‌های پاکیزه به او عطا کرده و او را بر بسیاری از مخلوقات خویش برتری بخشیده است، خبر می‌دهد.

علت این کرامت به دلیل بهره‌مندی انسان از عقل است و انسان به‌وسیله تعقل می‌تواند بر بسیاری از موجودات دیگر سبقت گرفته و بر آنان برتری جوید. در عرصه رقابت‌های انتخاباتی نیز این ارزش از سویی الهام بخش معامله‌ناپذیری گوهر ذاتی انسانی به بهای پست منافع مادی است، و از سوی دیگر، مظهر شرافت همه انسان‌ها و نفی هر گونه تبعیض و ستم بر آن‌هاست. تأکید بر این جنبه اخلاقی، آثار مهمی در سلامت انتخابات و سلامت قدرت حاکمان خواهد داشت.

اصل صلح

اصل اولیه در اخلاق سیاسی اسلام، صلح و مدارا با دیگران است؛ یعنی از طریق گفتگو و اقناع عمومی بهتر می‌توان به اهداف سیاسی دست یافت. در انتخابات و رقابت‌های سیاسی باید اصل بر صلح، گفتگوی اقناعی و مدارا با دیگران باشد.

اسلام پیام‌آور صلح و دوستی است، آیه شریفه قرآن می‌فرماید: «وَالصُّلْحُ خَيْرٌ»؛ «صلح بهتر است» (نساء: ۱۲۸) و پیامبر اسلام ﷺ جامعه جاهلی را از جنگ و درگیری دور و به‌سوی جامعه اسلامی، همراه با گفتگو و صلح دعوت کرد. در روایتی پیامبر خردمندان را کسانی دانسته‌اند که در راه آشکار کردن صلح و سلامت جهانی تلاش می‌ورزند. راوی پرسید: من اولوا النهی قال: هم یغشون السلام فی العالم (مجلسی، بحارالانوار، ۱۴۰۴ق، ج ۱۱۸، ص ۲۴) خردمندان چه کسانی هستند؟ فرمود کسانی که سلام و صلح را در جهان آشکار می‌کنند. همه کشورها در عرصه روابط بین الملل نیازمند یکدیگرند و نظام اسلامی نیز، از این قاعده بیرون نیست.

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ»؛
ای کسانی که ایمان آورده‌اید در صلح درآیید و از وسوسه‌های شیطان پیروی نکنید. همانا او
برای شما دشمنی آشکار است (بقره: ۲۰۸).

در این آیه، خداوند، همه افراد با ایمان را به صلح و آرامش دعوت می‌کند که تنها در
پرتو ایمان امکانپذیر است.

« وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » و اگر به صلح
تمایل داشتند. تو نیز مایل به صلح باش و برخدا توکل کن که خداوند شنوا و دانا است
(انفال: ۶۱).

از این آیه برداشت می‌شود که اگر دشمنان شما نیز تمایل به صلح نشان دادند شما هم
آن را بپذیرید. تأکید قرآن بر صلح و تسالم شامل مخالفان هم می‌شود. مراد قرآن کریم از
جنگ با کفار شامل کافرانی است که با مسلمانان در حال جنگ هستند (ممتحنه: ۸).
قرآن کریم مراحل دعوت را در سه مورد بیان می‌کند که می‌توان از آن در گفتگوهای
سیاسی بهره گرفت:

«ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» مردم را به
حکمت و برهان و موعظه نیکو به راه خدا دعوت کن و با بهترین طریق مناظره کن (نحل:
۱۲۵).

در این آیه، قرآن مجید بر حکمت، موعظه و جدال احسن در گفتگوها تأکید می‌کند و
این امر می‌تواند الگویی برای اخلاق سیاسی کاندیداهای انتخابات و رقابت‌های سیاسی در
داخل کشور و در محیط بین‌المللی باشد.

مردم‌مداری

اخلاق سیاسی در قرآن با اهمیت دادن به نقش و جایگاه مردم در حکومت ارتباط دارد.
امام خمینی رحمته‌الله در فرآیند شکل‌گیری انقلاب اسلامی شکل جدیدی از دموکراسی را معرفی
کرد که با لیبرال دموکراسی غرب متفاوت است؛ زیرا دموکراسی‌های لیبرال بر فردگرایی،
اومانیسیم، سکولاریسم، فمینیسم، پراگماتیسم، نسبی‌گرایی اخلاقی و ارزشی و... مبتنی است
و شکلی از دموکراسی را معرفی کرد که با دموکراسی‌های کمونیستی (سوسیال دموکراسی)

که بر حاکمیت انحصاری حزب کمونیست، مالکیت عمومی، مخالفت با دین و آزادی‌های مدنی، اجتماع‌گروی و.... مبتنی است.

انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی یا مردم‌سالاری دینی را به‌عنوان شکل جدیدی از حکومت معرفی کرد که بر ارزش‌های دینی و اسلامی در کنار جمهوریت و دموکراسی تأکید می‌کند. از مجموعه آموزه‌های دین اسلام که در آثار امام خمینی علیه السلام هم مورد توجه قرار گرفته است. این مطلب بدست می‌آید که اسلام نسبت به افکار عمومی و نقش نظارتی مردم اهمیتی فوق‌العاده قائل است و مردم را شهروند، صاحب اراده و تصمیم‌گیرنده در امور عمومی و سیاسی می‌داند (ملکی، انقلاب اسلامی ایران؛ زمینه‌ها و پیامدها، ۱۳۹۴، ص ۱۴۵).

بر اساس اصل "النصيحة الأئمة المسلمين" مردم مسلمان وظیفه دارند در مواردی که صلاح مسلمانان است به متولیان حکومت تذکر دهند که مبین رابطه مردم با حکومت به‌عنوان عالی‌ترین سطح خیرخواهی برای حکومت است. این امر موجب می‌شود آنان با درایت بهتر به مدیریت و اداره کشور اهتمام ورزند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «ثَلَاثٌ لَا يَغْلُ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ وَ النَّصِيحَةُ لِلْأُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَ اللَّزُومُ لِجَمَاعَتِهِمْ» (مجلسی، بحارالانوار، ۱۳۶۸، ج ۷۵، ص ۶۶)

از آنجا که در نگرش قرآن، مردم خلیفه خدا بر روی زمین بوده (بقره: ۳۰؛ فاطر: ۳۹) و حق تعیین سرنوشت خود را دارند، در امور عمومی و سیاسی مورد اعتماد بوده و باید مورد مشورت قرار گیرند. از این رو تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها در حوزه عمومی باید با رضایت اکثریت باشد. در قرآن کریم به رسول خدا سفارش شده است در امور عمومی مشورت نماید:

« وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ » و با مردم در امور مشورت کن پس زمانی که تصمیم جزم گرفتی بر خدا توکل کن (آل عمران: ۱۵۹). با توجه به اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله در امور دینی نباید مشورت کند. پس مراد از مشورت، مشورت در امور سیاسی است و مشورت در عرف عقلاء؛ یعنی رأی اکثریت تنفیذ شود (معرفت، ولایت فقیه، ۳۷، ص ۹۶)، همچنین قرآن در باره ویژگی‌های مؤمنان می‌فرماید: «وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ» مؤمنان

امور خود را با مشورت همدیگر انجام می‌دهند. بدین جهت مردم در تعیین سرنوشت خود و در تصمیم‌گیری‌های سیاسی ذی‌حق هستند و مسئولان باید به این حق احترام بگذارند.

احترام به قانون

قانونمندی و احترام به قوانین کشور و قوانین انتخابات، نشانه رشد سیاسی و اجتماعی افراد و گروه‌های جامعه است. قوانین مصوب یک کشور تجلی اراده مردم و مرجع تعیین وظایف و حقوق همه افراد و نهادهای کشور است و بنابراین رعایت حریم قانون بر همگان الزامی است و در سنت معصومان علیهم‌السلام هم بر آن توصیه شده است. قانون‌مداری در سیره پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، بدین معناست که آن حضرت قوانین الهی را، که خودآورنده آن از جانب خداوند می‌باشد، عادلانه اجرا نموده، حقوق همگان را در سایه حاکمیت قانون الهی رعایت کرده و خود قانونمندترین انسان‌ها بوده است (مصباح یزدی، حکومت اسلامی و ولایت فقیه، ۱۳۷۵، ص ۳۲).

و نیز از آن حضرت روایت شده است که فرمودند: «اتَّقِيَ النَّاسَ مَنْ قَالَ الْحَقَّ فِيمَا لَهُ وَعَلَيْهِ» (صدوق، الأمالی، ۱۳۳۵، ج ۲۷، ص ۴).

در جامعه آرمانی که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در مدینه پایه‌گذاری کرد، همه افراد در برابر قانون یکسان بودند و در آن تبعیض‌نژادی، قومی و قانون‌شکنی وجود نداشت. امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام به فرزندان خویش و به دیگران وصیت نموده است: «أَوْصِيكُمْ، وَ جَمِيعَ وَكَلِدِي وَ أَهْلِي وَ مَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي، يَتَّقَوِي اللَّهَ، وَ نَظِمِ أَمْرِكُمْ»؛ شما را و تمام فرزندان و خاندانم را و کسانی را که این وصیت به آن‌ها می‌رسد، به ترس از خدا و نظم در امور زندگی سفارش می‌کنم (نهج البلاغه: نامه ۴۷). ضرورت قانون‌گرایی همچنین از این آیه قرآن فهمیده می‌شود: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَ الْمِيزَانَ لِيُقْوَمَ النَّاسَ بِالْقِسْطِ وَ أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ»؛ به درستی ما پیامبران خود را با دلایل روشن و آگاهی بخش فرستادیم و همراه ایشان کتاب (مجموعه اوامر و نواهی خود) و میزان (معیارهای داوری و قضاوت) فرستادیم تا در میان مردم عدالت اجتماعی برقرار شود و آهن را فرستادیم که در آن شدت فراوانی است (حدید: ۲۵).

قوانین یک کشور در صورتی که از سوی مجلس شورا تدوین شود، میثاق عمومی است

که مصداق صریح «أوفوا بالعقود» بوده و همگان و از جمله کاندیداهای انتخابات باید به آن ملتزم باشند و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه معصومین علیهم‌السلام به همه عهدنامه‌ها؛ حتی آن‌هایی که با کفار بسته بودند، احترام می‌گذاشتند.

حفظ استقلال، همبستگی و منافع ملی

یکی از موارد اخلاق سیاسی حفظ استقلال، همبستگی و منافع ملی است که ضامن تداوم اجتماع و نظام سیاسی کشور است. مسئولان نظام و کاندیداهای انتخابات با توجه کامل به این امر در انجام مسئولیت خویش و در عرصه فعالیت‌های انتخاباتی، حراست از تمامیت ارضی کشور و استقلال آن از نفوذ بیگانگان را در کنار حفظ حرمت و کرامت اقلیت‌های قومی و زبانی، صنفی و مانند آن همواره مورد نظر داشته، مسئولیت خود را در تقویت این بنیادهای اقتدار ملی انجام دهند.

در قرآن کریم آمده است:

«وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ»

«و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید، و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید: آن‌گاه که دشمنان یکدیگر بودید، پس میان دل‌های شما الفت انداخت، تا به لطف او برادران هم شدید و بر کنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رهانید. این‌گونه، خداوند نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌کند، باشد که شما هدایت شوید» (آل‌عمران: ۱۰۳).

و نیز فرموده است: «... وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَّزِعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ»؛ «و از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و با هم نزاع نکنید که سست می‌شوید و صلابت شما از بین برود و صبر کنید که خداوند با صابران است» (انفال: ۴۶).

از این رو نامزدهای انتخابات باید قبل و بعد از انتخابات به منافع ملی و استقلال کشور احترام بگذارند و راه سلطه و نفوذ بیگانگان را ببندند.

عدالت محوری

عدالت در لغت فارسی به معنای دادگری، انصاف و در مقابل ظلم و جور به کار می‌رود (معین، فرهنگ فارسی، ۱۳۸۰، ص ۶۷۶) و در زبان عربی به معنای مساوات و تقسیم مساوی است. (راغب اصفهانی، المفردات، ۱۳۸۳، ص ۳۲۵). در زبان انگلیسی عدالت با کلمه JUSTICE بیان می‌شود که به معنای تساوی و برابری می‌باشد. عدالت در اصطلاح به معانی مختلفی آمده است. افلاطون عدل را یکی از فضایل چهارگانه می‌دانست که بر اساس آن هر کسی باید به کاری دست زند که شایستگی آن را دارد (افلاطون، جمهور، ۱۳۴۸، ص ۲۳۶). ارسطو آن را فضیلتی می‌دانست که بر اساس آن باید به هر کسی آنچه را که حق اوست عطا کرد (ارسطو، سیاست، ۱۳۷۷، ص ۷ به بعد). او همچنین از عدالت طبیعی و عدالت قانونی سخن گفته است.

در اخلاق سیاسی اسلام، هدف از ارسال پیامبران و تشکیل حکومت اسلامی، تحقق عدالت است. حکومت اسلامی موظف است عدالت را در زمینه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی اجراء کند.

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسَ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ؛ یعنی، به درستی ما پیامبران خود را با دلایل روشن و آگاهی بخش فرستادیم و همراه ایشان کتاب (مجموعه اوامر و نواهی خود) و میزان (معیارهای داوری و قضاوت) فرستادیم تا در میان مردم عدالت اجتماعی برقرار شود و آهن را فرستادیم که در آن شدت فراوانی است» (حدید: ۲۵).

در این آیه شریفه هدف از بعثت انبیا، اقامه عدالت بیان شده است و عدالت بدون تشکیل حکومت اجراء نمی‌شود. امام علی علیه السلام درباره آیه قرآن که می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (نحل: ۹۰) می‌فرماید: «الْعَدْلُ الْإِنصَافُ وَالْإِحْسَانُ التَّفَضُّلُ» (نهج البلاغه: حکمت ۲۳۱) عدل انصاف و احسان نیکویی کردن است.

تمایز اخلاق سیاسی اسلامی و اخلاق سیاسی مدرن غربی

اخلاق سیاسی اسلامی با اخلاق سیاسی کشورهای غربی متفاوت است. در دموکراسی‌های

غربی و شرقی حاکم و یا نامزد انتخابات از هر امری که بتواند در پیشبرد اهداف سیاسی و حزبی و پیروزی در انتخابات کمک کند، بهره می‌گیرد ولی حاکمان و کارگزاران اسلامی باید دارای فضائل اخلاقی مانند تعهد، تدین، پاکدستی، راستگویی و سایر صفات پسندیده باشند و باید عاری از رذائل اخلاقی نظیر دروغ، فساد، غیبت، نیرنگ و سایر صفات ناپسند باشند. در این زمینه آیات و روایات فراوانی بیان شده است. در اینجا به چند آیه درباره اخلاق پسندیده رسول خدا صلی الله علیه و آله اشاره می‌کنیم:

خداوند در این زمینه رسول خدا صلی الله علیه و آله را به «خُلُق عَظِيمٍ» ستوده و درباره‌اش فرموده: «و اخلاق نیک برجسته‌ای در اندرون تو وجود دارد» (قلم: ۴).

در قرآن کریم، آیاتی اخلاقی و تربیتی آمده است که از معجزات آشکار در معرفت نفس انسانی و توجه دادن انسان به فضایل است. یکی از رموز موفقیت پیامبر اسلام در جذب مشرکان و منافقان سخت دل، همین خلق و خوی مهربانانه ایشان بود به حدی که خداوند؛ بهره‌مندی از این نعمت بزرگ را برای پیامبرش رحمتی از جانب خود می‌داند و می‌فرماید: «به [برکت] رحمت الهی، در برابر آنان (مردم) نرم [و مهربان] شدی! و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می‌شدند. پس آن‌ها را بخش و برای آن‌ها آمرزش بطلب! و در کارها، با آنان مشورت کن...» (آل عمران: ۱۵۹).

از انگیزه‌های مهم بعثت انبیا، تزکیه نفوس و جان مردم از بیماری‌های روحی است که سر منشأ همه بد اخلاقی‌ها است تا بدین سبب مکارم اخلاق در بین جامعه نمایان شود. در قرآن می‌خوانیم: «خداوند بر مؤمنان منت نهاد (نعمت بزرگی بخشید) هنگامی که در میان آن‌ها، پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آن‌ها بخواند، و آن‌ها را پاک کند و کتاب و حکمت بیاموزد هر چند پیش از آن، در گمراهی آشکاری بودند» (آل عمران: ۱۶۴؛ بقره: ۱۲۹).

بنابراین، خود انبیا بویژه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به‌عنوان والی جامعه دارای بلندترین مکارم و فضائل اخلاقی بودند و یکی از علل بعثت آنان، تزکیه مردم از رذائل اخلاقی و روحی بوده است.

نتیجه گیری

اخلاق سیاسی و اخلاق انتخابات در متون دینی؛ یعنی قرآن و روایات معصومان علیهم السلام مورد تأکید و اهمیت است؛ زیرا در بینش قرآنی، دین امری جامع و کامل است و برنامه‌های سیاسی هم دارد. اخلاق انتخابات در اسلام واجد هنجارهای متعددی است که مردم و نامزدهای انتخابات را به رقابت سالم دعوت می‌کند. نظام مردم‌سالاری دینی دارای ارزش‌ها و اصولی است که از قرآن کریم و روایات معصومان علیهم السلام اخذ شده است و در اینجا به برخی از آن‌ها پرداخته شد تا برای مردم، کاندیداهای و متصدیان انتخابات سازنده باشد. از دستاوردهای این پژوهش آن است که؛ ورود و خروج افراد در مناصب قدرت محفوف به هنجارهایی است که عدم رعایت آن‌ها می‌تواند انتخابات را از فضای اسلامی خارج و آن را آکنده به نابهنجارهای غیراخلاقی نماید و رعایت این ارزش‌ها می‌تواند فضای رقابتی سالم همراه با رفاقت را در انتخابات رقم بزند.

فهرست منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. ارسطو، سیاست، ترجمه حمید عنایت، تهران: انتشارات نیل، ۱۳۷۷.
۲. افلاطون، جمهور، ترجمه فؤاد روحانی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۸.
۳. بحرانی، سید هاشم، البرهان فی تفسیر القرآن، تهران: تهذیب، ۱۴۱۶ق.
۴. حسینی خامنه‌ای، سید علی، بیانات مقام معظم رهبری در مراسم سی و چهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی رحمته الله علیه، ۱۴۰۲/۳/۱۴.
۵. حسینی خامنه‌ای، سید علی، بیانات رهبری در مراسم بیست و هشتمین سالروز رحلت امام خمینی رحمته الله علیه، ۱۳۹۶/۰۳/۱۴.
۶. دشتی، محمد، شرح نهج البلاغه، قم: الهادی، ۱۳۸۲.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء آثار الجعفریه، ۱۳۸۳.
۸. رنجبر، مقصود، اخلاق سیاسی (چشم انداز امام علی علیه السلام)، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۱.
۹. صدوق، محمد بن حسن، الأمالی، بیروت: موسسه الاعلی للمطبوعات، ۱۳۳۵.
۱۰. طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه المیزان، تهران: محمدی، ۱۳۶۹.
۱۱. طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۸.
۱۲. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: دارالمرتضی، ۱۴۲۷ق.
۱۳. عالم، عبدالرحمن، بنیادهای علم سیاست، تهران: نی، ۱۳۸۷.
۱۴. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق.
۱۵. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران: وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.

۱۶. مصباح یزدی، محمدتقی، حکومت اسلامی و ولایت فقیه، چاپ چهارم، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.
۱۷. معرفت، محمدهادی، ولایت فقیه، قم: موسسه التمهید، ۱۳۷۷.
۱۸. معین، محمد، فرهنگ فارسی، چاپ پانزدهم، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۰.
۱۹. ملکی، علی، انقلاب اسلامی ایران؛ زمینه‌ها و پیامدها، قم: یاد اندیشه، ۱۳۹۴.
۲۰. موسوی خمینی، سید روح‌الله، آئین انقلاب اسلامی، گزیده‌ای از اندیشه و آراء امام خمینی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام، ۱۳۷۸.
۲۱. موسوی خمینی، سید روح‌الله، ولایت فقیه، قم: آزادی، [بی‌تا].
۲۲. موسوی خمینی، سید روح‌الله، صحیفه امام، چاپ چهارم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۵.

